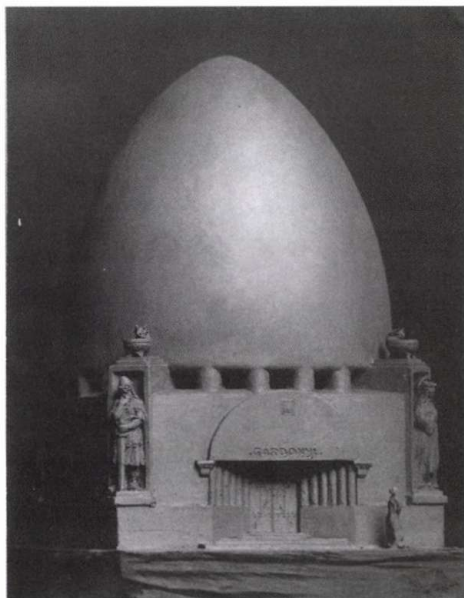

MAUZÓLEUM TERVEK GÁRDONYI GÉZA SÍRJÁRA „Csak holt test van. Holt lélek nincsen.” (Gárdonyi Géza)

Gárdonyi 1922. október 30-án hunyt el Egerben. „Sír-iratom semmi egyéb ne legyen, csak felül a kereszt rajza, aztán a két név, alatta a két évszám, s jóval alább: **Csak a teste.**” Hangzik a végrendelet melletti följegyzés.¹

A város teljes gyászba borult. A Líceum dísztermében ravatalozták fel. Dr. Szmrecsányi Lajos érsek áldotta és szentelte meg. A temetésen megjelentek a kormány, a főváros, a tudós társaságok képviselői. Eger városa nevében Trak Géza polgármester búcsúzott Gárdonyi Gézától. Körülbelül tizenötezer ember kísért utolsó útján az író.² A város – dr. Torday Ányos indítványára – úgy döntött, Gárdonyi a Bebek-bástyán kap díszsírhelyet. Már ezen az ülésen elhangzott, hogy sírja fölé mauzóleumot emelnek, amihez országos gyűjtést hirdettek meg. Az Egri Népújság vállalta ezt a gyűjtést. Már november 2-án beérkezett dr.

1. kép Toroczkaí Wigand Ede tervének makettje

Lipcsy Pétertől 5000, dr. Torday Ányostól 1000 és Breznay Imrétől 2000 Korona adomány.³ Hellebronth Géza földbirtokos, volt országgyűlési képviselő 10.000 Koronát adott a nemes célra.⁴ A város a november 25-én tartott közgyűlésén megszavazta a mauzóleum építését és annak költségeire 200.000 Koronát. Addig is, amíg nem készül el a mauzóleum, parkosítják a területet.⁵ (Toroczkaí Wigand Ede tervének makettje, 1. kép)⁶

A város 1923. március 17-ei közgyűlésén a főjegyző helyettes ismertette a mauzóleum megépítésének lehetőségeit, a tervpályázat feltételeit. Elvárás volt, hogy könnyű anyagból épüljön, és stílusa megfeleljen Gárdonyi esztétikai ízlésének. A pályázatokat egy kilenctagú bizottság bírálta el, elnöke Trak Géza, tagjai: Timon Béla, Dutkay Pál, Balassa József, Szmrecsányi Miklós, Márkus Béla, a Képzőművészeti Társaság és az Újságírók Egyesülete-

* A tanulmány megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollégiuma „AGRIA L. – Az egri Dobó István Vármúzeum évkönyvének megjelentetése” (204188/00435) című nyertes pályázat tette lehetővé.

1 Egri Népújság 1922. XXXIX. évf. 248. szám / október 31. 2.

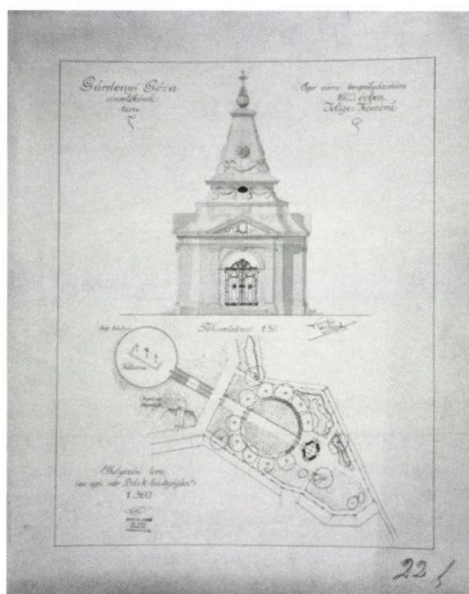
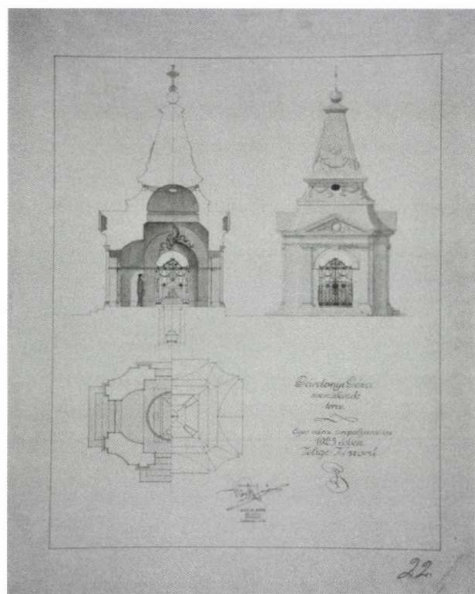
2 Egri Népújság 1922. XXXIX. évf. 250. szám / november 3. 1–3.

3 Egri Népújság 1922. XXXIX. évf. 249. szám / november 1. 1.

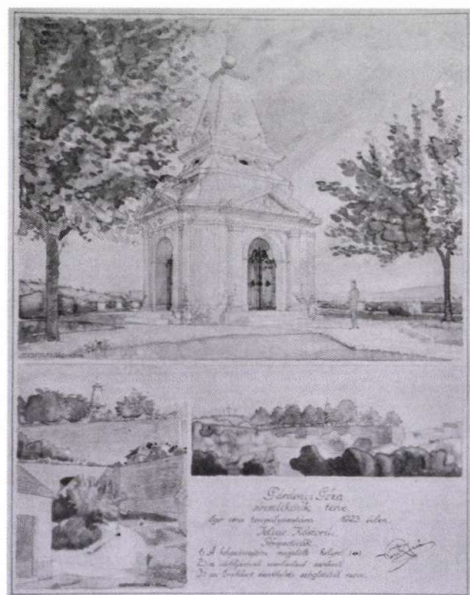
4 Egri Népújság 1922. XXXIX. évf. 252. szám / november 5. 1.

5 MNL HML V.71. Eger város képviselőtestületének közgyűlési jegyzőkönyvei 36. rsz. 654–655. p.; Egri Népújság 1922. XXXIX. évf. 270. szám / november 26. 1.

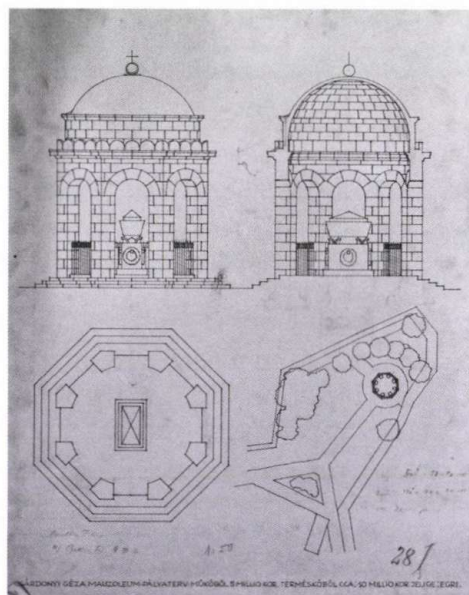
6 Keller Péter közlése. Ezúton is köszönöm.

2. a-b kép „Koszori”, Kósch Jenő első helyezett terve

2.c kép „Koszori”, Kósch Jenő első helyezett terve

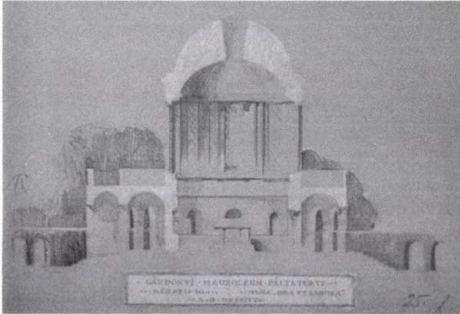
3. kép „Egri”, Müller Tibor első helyezett pályamunkája

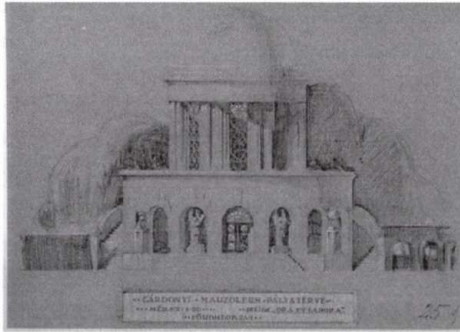
tenek egy-egy képviselője, póttagja Setét Sándor volt. Az I. díj 100.000 Korona, a II. díj 70.000 Korona, a harmadik díj 50.000 Korona. A díjnyertes tervet a város megvásárolhatta.⁷

A tavasz és a nyár folyamán az adakozás, adományozás lankadatlan volt. Kisebb-nagyobb települések, magán emberek küldték az egy-két ezer koronás adományukat, vagy egynéhány esetben a tízezres nagyságrendű felajánlásukat. Június 13-ig 100.400 Korona gyűlt össze. Még az őszi folyamán is csordogáltak az adományok.

Közben Egerben járt júniusban a tervpályázaton résztvevő Toroczka Wigand Ede, és

4.a kép „Ora et labora”, harmadik helyezett terv

4.b kép „Ora et labora”, harmadik helyezett terv

kifejtette, szerinte a Bebek-bástya nem méltó hely Gárdonyi mauzóleumához.⁸ Az Egri Népiújságban megjelent írásában egyszerű falakat képzelt el, amelyet kupola koronáz, és Gárdonyi legkiválóbb alakjai veszik körül: a Láthatatlan Ember Eteléje, az Isten rabjainak boldog Margitja, Dobó István az Egri csillagok főhőse és Kevi Pál Az én falumból. A szarkofág az író nyugvó alakját örökítené meg. A falakon freskók vagy mozaikképek lennének az egri várból. A mauzóleumhoz legméltóbb hely a Dobó-bástya lenne. Nem lehet csak egy kőtömb, fát és virágokat is ültetni kell, hogy az alkotás élő legyen.⁹ A pályázati terveket június 30-ig lehetett benyújtani, azok elbírálásra július 18-án került sor. Harminchárom műversenyzett a pálmáért. A zsűri tagjai a következők voltak: dr. Hüttl Dezső, a Magyar Mérnökök Építész Egyletéből, Meggyaszay István, a Magyar Mérnökök és Építészek Nemzeti Szövetségéből, Eger város képviselőtestületéből Dutkay Pál apátkanonok, Timon Béla főkapitányi mérnök, dr. Tordai Ányos főgimnáziumi igazgatóhelyet-

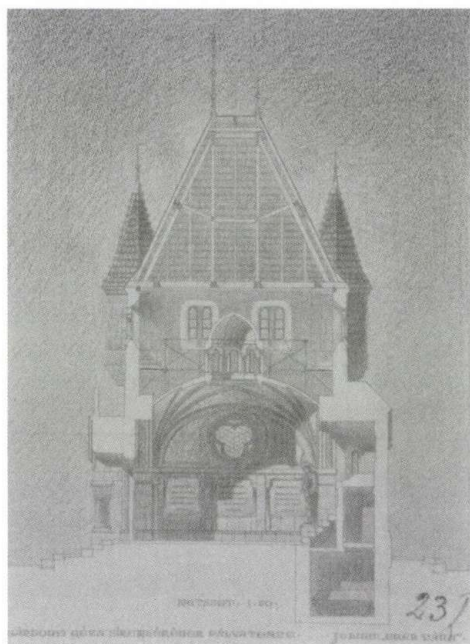
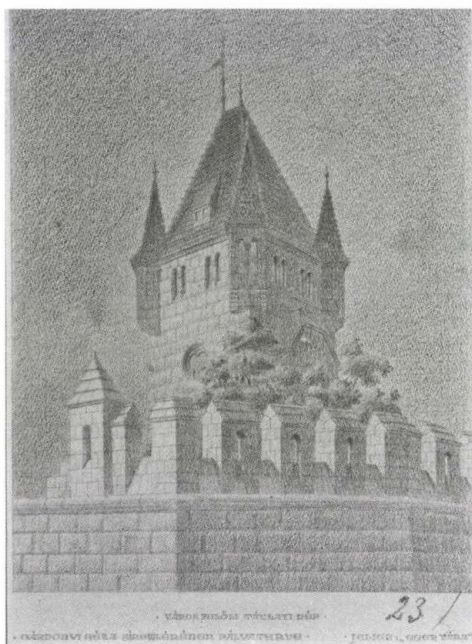
tes, Márkus Béla építésmérnök, Rapcsák József műszaki tanácsos és dr. Kálnoky István helyettes főjegyző. Trak Géza megnyitó beszéde után megemlékeztek a nagy íróról, majd dr. Kálnoky István ismertette a pályázatot, a bizottságot. Ezután Rapcsák József felolvasta a pályázatokat, eszerint Budapestről 24, Szegedről 3, Nagykanizsáról, Szombathelyről, Bécsből 1–1 pályázat érkezett, közvetlenül Egerben 3 pályázatot adtak be.

Ezt követően a bizottság felvonult a várba, a helyszínt tanulmányozni. Egyértelműen jó választásnak találták a helyet. A várból visszatérve felbontották a csomagokat, következett a kettős selejtezés, majd a megmaradt munkák részletes bírálata és a titkos szavazás. A döntés után két hétre közszemlére tették ki a tervpályázatokat a városháza nagytermében.

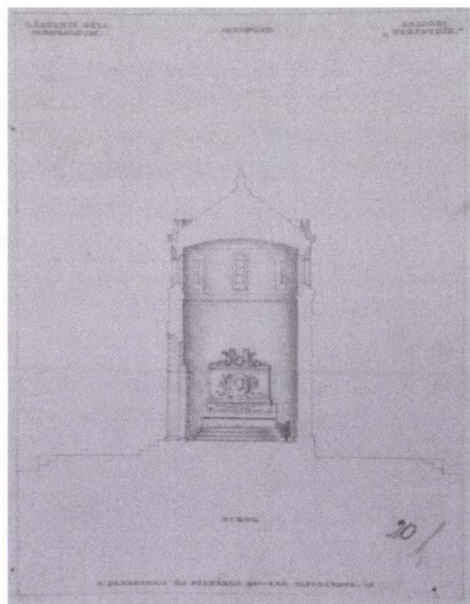
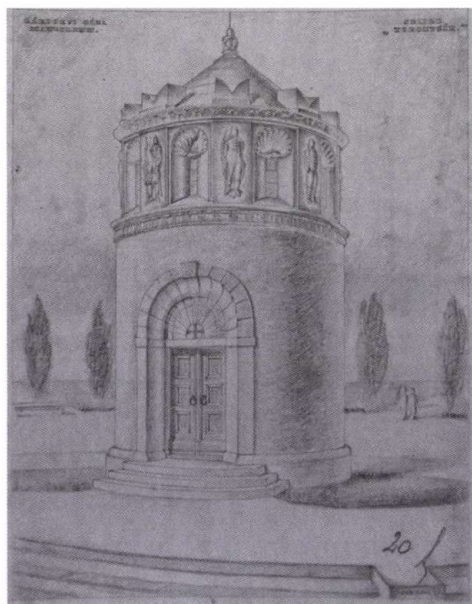
7 MNL HML V.71. 37. rsz. 143–144. p.; *Egri Népiújság* 1923. XL. évf. 63. szám / március 18. 1.

8 *Egri Népiújság* 1923. XL. évf. 129. szám / június 10. 3.

9 *Egri Népiújság* 1923. XL. évf. 159. szám / július 17. 1.

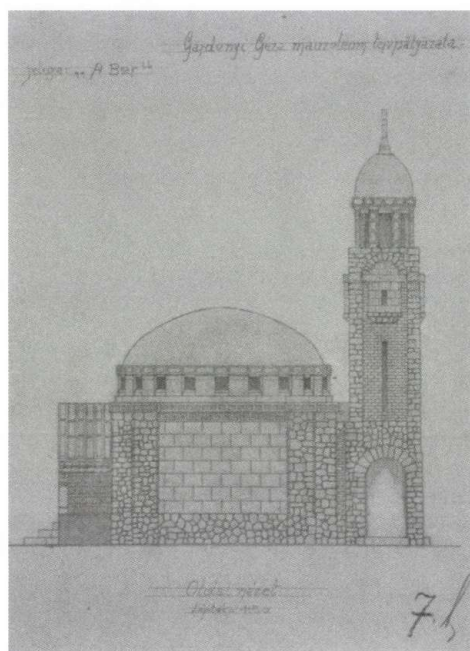
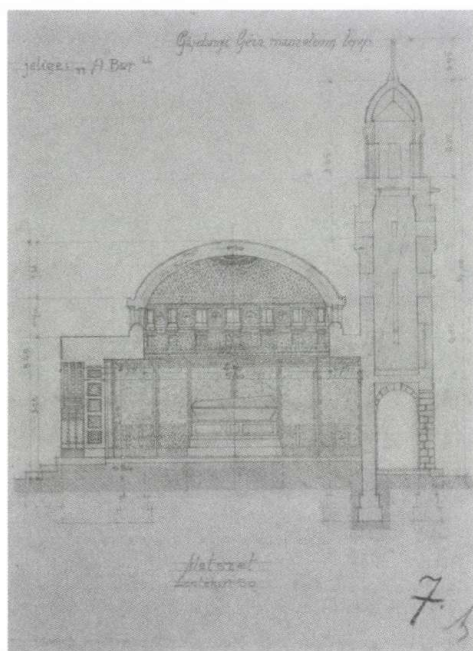
5.a-b kép „Eger vára”, Friedrich Lajos terve

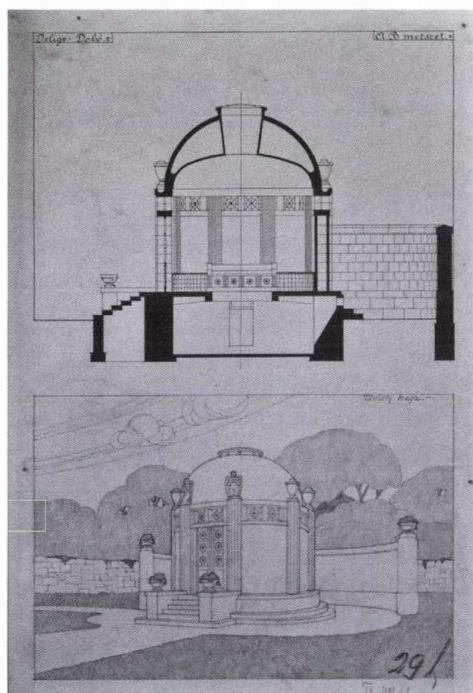
6.a-b kép „Toronyvár”, Kende Ferenc pályaműve

9.a-b kép „A bor”

10. kép „Dobó”

pályaműveket. Kivitelezésre alkalmasnak Müller Tibor „Egri” címen jegyzett munkáját fogadták el, mind stílusában, mind a helyszínnel összhangban levőt.

Harminchárom pályamű versenyzett a pálmáért, amiből tizennégy került Eger város levéltárába. A díjazottakon kívül még az alábbiak: „AZ”¹⁸ (8.a-b kép), „A bor”¹⁹ (9.a-b kép), „Dobó”²⁰ (10. kép), „Egri Fáklya”²¹ (11. kép), „Eger Hősei”²² (12. kép), „Éva és Gergely”²³ (13. kép), „Örökélet”²⁴ (14.a és 14.b kép), „Pietas”²⁵ (15.a és 15.b kép).

1923. január 4-én elkerítették Gárdonyi sírját, és a városi tanács elhatározta, hogy országos gyűjtést indít a mauzóleumra.²⁶ Az

18 MNL HML XV.13. Tervtár 411/10.a.

19 MNL HML XV.13. Tervtár 411/7.

20 MNL HML XV.13. Tervtár 411/29.

21 MNL HML XV.13. Tervtár 411/7.

22 MNL HML XV.13. Tervtár 411/6.b.

23 MNL HML XV.13. Tervtár 411/6.a.

24 MNL HML XV.13. Tervtár 411/19.

25 MNL HML XV.13. Tervtár 411/10.b.

26 *Egri Népszás* 1923. XL. évf. 3. szám / január 5. 3.

Egri Népújság hasábján január 14-én jelent meg az országos felhívás.²⁷ Az első városi közpénztárba befizető Vidovits István, a Göre Gábort alakító színész volt. Különböző társulatok (Hatvani Polgári Kör, Kápolnai Római Katolikus Ifjúsági Egylet) tartottak előadásokat, hogy bevételüket felajánlhassák a mauzózeum javára.²⁸ A belügyminiszter február 15-étől egy évre adott engedélyt Eger városának, hogy az ország egész területén pénzbeli adományokat gyűjtsön.²⁹ Gárdonyi-reprodukciók forgalomba hozatalával is bevételre számított a város.³⁰

Az Egri Keresztény Iparoskör és az Egri Katolikus Legényegylet Gárdonyi- emlékünnepet rendezett a mauzózeum javára 1923. április 30-án. Tordai Ányos ciszterci igazgató ismertette az író életútját.

Novemberre 1 millió Korona gyűlt össze adományokból. Az Egri Népújság gyűjtése értékpapírokba fektetve 1 millió 1 százezer Ft-ot tett ki. A nagykanizsai műkedvelők adománya 1 millió 4 százezer Koronát jelentett. Dr. Kálnoky István főjegyző tájékoztatta a Gárdonyi Társaságot a költségekről, 130–150 millió Koronába kerülne a mauzózeum. E miatt a magas költségek miatt pár évre felfüggesztették a kivitelezést. A város előjárósága és a Gárdonyi Társaság újabb tervet dolgozott ki a gyűjtésre. Felmerült annak a lehetősége is, hogy az amerikai magyarokhoz fordulnak. Ekkor csak a Bebek-bástya fásítását tudták megkezdeni.³¹

November 30-án egy – az újság által teljesen nem vállalt – cikk jelent meg, mely arról polemizált, más nagy íróinknak sincs mauzóleuma, egy szoborral tartozik Gárdonyinak a város. Elismerte, a pályázat kedvező alkalom volt a művészek foglalkoztatására, jó tervek születtek, de nem alkalmasak a kivitelezésre. A cikk szerzőjét nem ismerjük.³²

A képviselőtestület a december 1-jén tartott közgyűlésén már kb. 8 millió Korona összegyűjtéséről értesülünk.³³ December 8-án a Mónosbélvidéki Kőbánya és Iparüzem Rt. 500.000 Koronát ajánlott fel.³⁴

Eger városa 1926-ra és 1927-re 50–50 millió Koronát szavazott meg a mauzózeumra.³⁵

Közben az Országos Gárdonyi Géza Irodalmi Társaság egy Gárdonyi-szoborra gyűjtött, amelyről még nem tudták, Budapesten vagy Egerben állítják-e majd fel. A szoborbizottságba Trak Géza polgármestert is beválasztották 1926 áprilisában. Ekkor értesülünk arról is, hogy még nem gyűlt össze az összeg a mauzózeumra.

1928-ban a számvevő jelentése szerint 12.034 Pengő 38 fillér állt rendelkezésre. A városi tanács Rapcsák József műszaki tanácsost kérte fel, készítse el az I. díjat nyert mauzózeum költségvetését. Ő azonban az ásatást sürgette a mauzózeum helyén, mert csak az altalaj pontos vizsgálata után tudja elkészíteni a költségvetést. Pálosi Ervin jogtanárt javasolta a régészeti munka elvégzésére, a tanács fel is kérte.

Müller Tibor, mint a megvalósítandó terv készítője értetlenül szemlélte, hogy a tanács az ő megkérdése nélkül bízta meg a városi mérnöki hivatalt a kiviteli rajzok elkészítésével és a

27 *Egri Népújság* 1923. XL. évf. 10. szám / január 14. 1–2.

28 *Egri Népújság* 1923. XL. évf. 33. szám / február 11. 1.; 1923. XL. évf. 10. szám / február 14. 3.

29 *Egri Népújság* 1923. XL. évf. 42. szám / február 22. 3.

30 *Egri Népújság* 1923. XL. évf. 75. szám / április 4. 2.

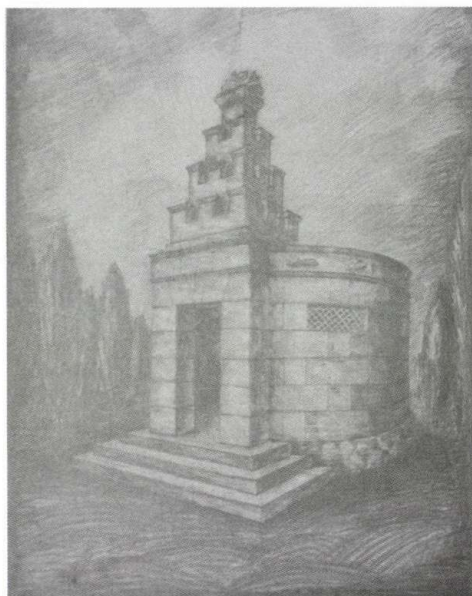
31 *Egri Népújság* 1923. XL. évf. 262. szám / november 18. 1.

32 *Egri Népújság* 1923. XL. évf. 272. szám / november 30. 2.

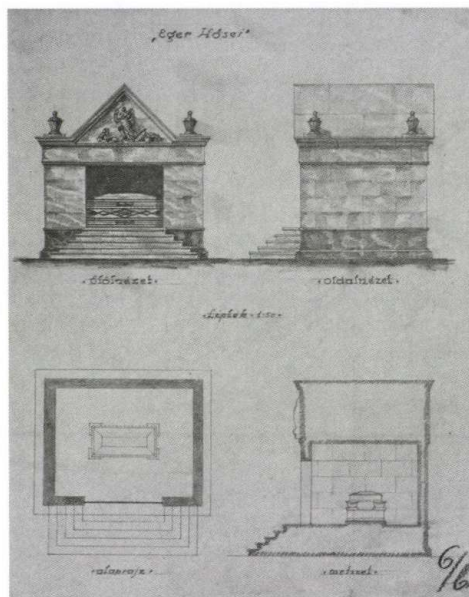
33 *Egri Népújság* 1923. XL. évf. 273. szám / december 1. 2.

34 *Egri Népújság* 1923. XL. évf. 279. szám / december 8. 3.

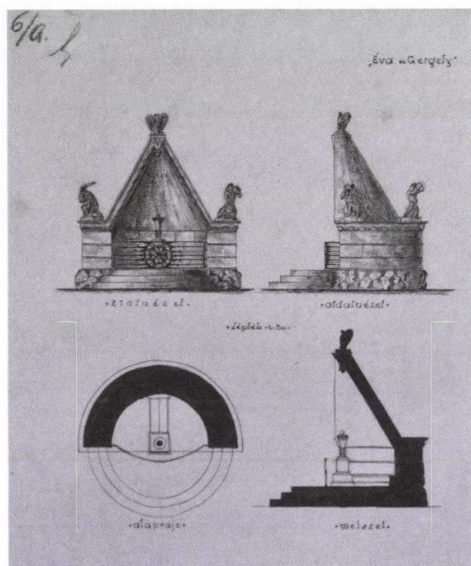
35 MNL HML V.71. 39. rsz. 253.

11. kép „Egri Fáklya”

12. kép „Eger Hósei”

13. kép „Éva és Gergely”

művezetéssel. A polgármesternek címzett le-
velében ő egy költségvetést is közölt. Eszerint
a lépcsőkre, a felmenő egyenes kövekre, a ku-
polakövekre, a padozatra kb. 120 köbméter
kőre lenne szükség, ami 36 ezer Pengő, a már-
vány szarkofág, a kupola rézborítása, a kerítés,
a parkosítás, a felszentelés kb. 60 ezer Pengőbe
kerülne.³⁶

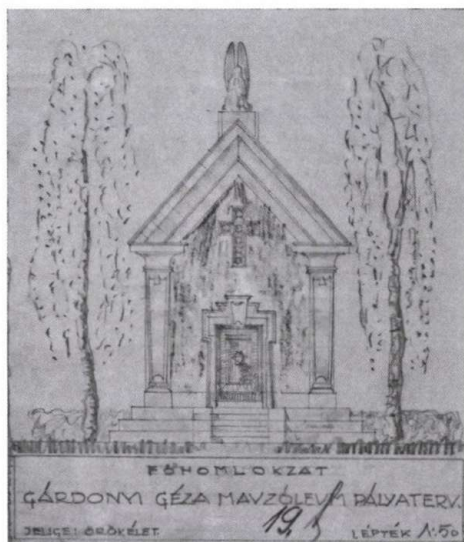
Még hét esztendő múlva, 1929-ben is a meg-
valósítás előtt állt a mauzóleum. A város évi öt-
venmilliót ajánlott meg. Az összegyűlt összeg
12.065 Pengő volt, amely az építkezés költségeit
előreláthatóan fedezné.³⁷ Ekkor dr. Pataki János
Vidor régész, az egri vár rekonstrukciójának
vezetője a vár védelmében szólalt mag az újság
hasábján. Szerinte a pályaművek nem vették fi-
gyelembe az egri vár műemlék jellegét. A várba
nem illik semmiféle olyan építmény, amelynek
nincs történelmi alapja. Egy oda nem illő alko-

tás akkora kultúrbotrány lenne, mint a Zárkándy-bástya vasúti átvágása. Ő a bástya sarkán
valaha állt őrtornyot építtette volna újra, amelynek földszintjén lehetett volna a mauzóleum,

36 MNL HML V.72.a. Eger város tanácsának iratai 405. rsz. 1926:4160. számú irat

37 Egri Népszó 1929. XLVI. évf. 12. szám / január 15. 1.

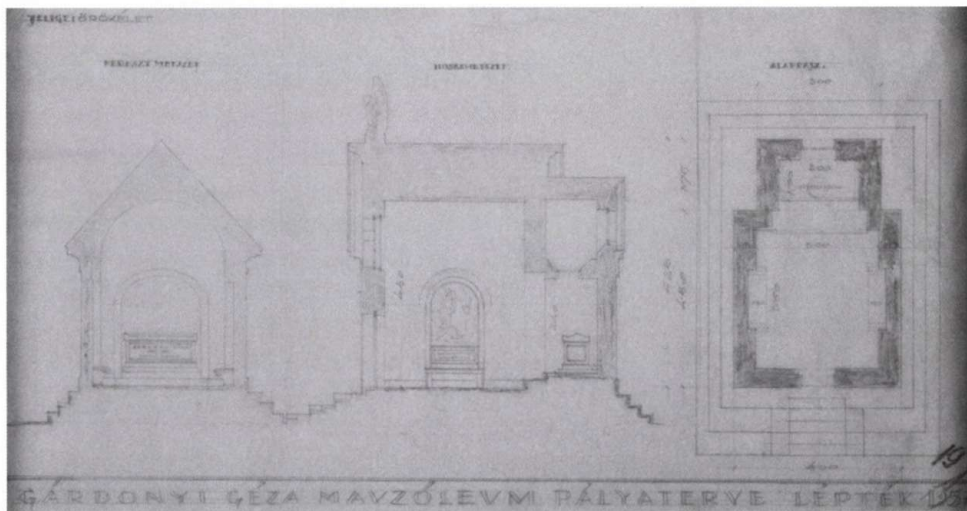
14.a kép „Örökélet”

benne, kőkoporsóban Gárdonyi.³⁸

Ezzel a késői véleménnyel szemben áll az összes tervrajz, amennyiben mindegyik a helyszíntől teljesen eltérő, nem törekszik a korhúségre. Ezt Kósch Jenő pályázatának szöveges részében ki is fejtette, kegyeleti szempontból tartja fontosnak a mauzózeum utólagos és járulékos voltot hangsúlyozni.

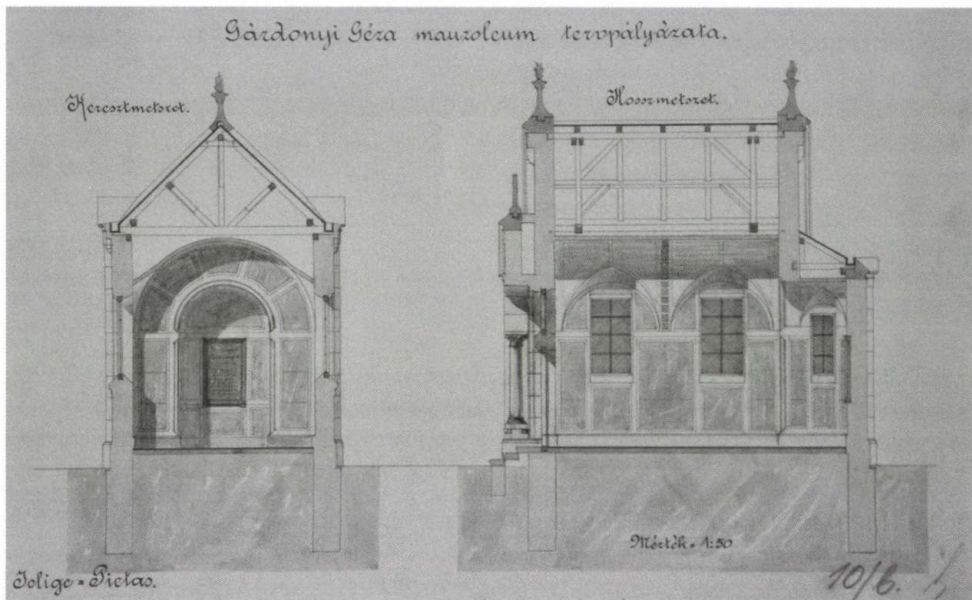
Nem volt ez másképp 1936-ban sem, építkezés helyett próbálkozások. Ilyen volt az Egri csillagok díszkiadása egri művészek rajzaival, metszeteivel, festményeivel, melynek bevétele is a síremlék költségéhez járult volna hozzá.

Gárdonyi Géza mind a mai napig a Bebek-bástya földjében, egy fagerenda kereszt alatt aludja örök álmát: **Csak a teste.**

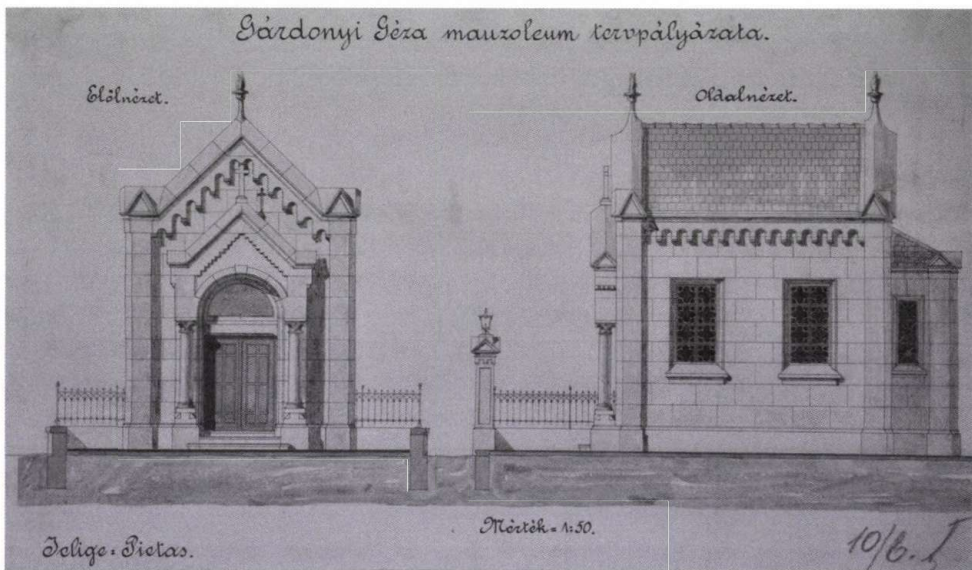

14.b kép „Örökélet”

38 Eger 1929. XL. évf. 14. szám / március 17. 2.

15.a kép „Pietas”

15.b kép „Pietas”

RÖVIDÍTÉSEK

MNL HML Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára
rsz. raktári szám
évf. évfolyam

MELINDA KOVÁCS

PLANS FOR THE MAUSEOLEUM AT THE TOMB OF GÉZA GÁRDONYI

„There is no dead soul. Only dead body.” (Géza Gárdonyi)

The great author of the *Eclipse of the Crescent Moon*, Géza Gárdonyi died on 30 October 1922. The town's assembly decided to erect a mausoleum at his grave the following month. A design contest was held for the mausoleum. The construction was financed by the town directly, but a collection was also held nationally. Out of the 32 entries two were given the first prize, but one was approved as suitable for execution, the design by Tibor Müller with the motto "Egri". The initial enthusiasm of the donors started to fade and the amount required for the construction was still not available in 1936. The mausoleum was not built. Even today Géza Gárdonyi sleeps the sleep that knows no waking in the ground of the Bebek Bastion, under a wooden cross: **Only his body**.